

Zofia Nałkowska (1884-1954)

Zofia Nałkowska (Rygierowa, Gorzechowska) urodziła się 10 listopada 1884 roku w Warszawie. Jej rodzice byli ludźmi wykształconymi i aktywnymi. Ojciec, Waław Nałkowski (1851-1911), to wybitny geograf i pedagog, krytyk literacki i publicysta społeczny, autor wielu książek z dziedziny geografii (m.in. "Wielki Atlas Geograficzny Świata"), reformator szkolnictwa. Matka, również wszechstronnie wyedukowana, autorka podręczników i opracowań z zakresu geografii, wykładowca na Uniwersytecie Latającym, Anna (z domu Šafránková), pochodziła z Moraw. Nałkowscy, którzy latem wypoczywali w Wołominie, w końcu zbudowali sobie tam domek, nawet zamieszkali w nim na stałe, ale kiedy córki (Zofia miała siostrę Hannę, rzeźbiarkę) trzeba było posłać do szkoły, wrócili do Warszawy. Zofia zdobyła gruntowną wiedzę. Początkowo uczyli ją w domu rodzice, następnie ukończyła prywatną pensję Anieli Hoene, żony Miriama. Przez pewien czas sama była nauczycielką w pensji Emilii Pankiewiczowej. Bywała na wykładach z historii, geografii, ekonomii i językoznawstwa na tajnym Uniwersytecie Latającym. Przed wszystkim jednak uczyła się sama.

Pisała już jako dwunastolatka. Mając 14 lat zadebiutowała w "Przeglądzie Tygodniowym" jako poetka, wierszem "Pamiętam". Inne utwory poetyckie publikowała w wielu stołecznych czasopismach, m.in. w "Chimerze". Wkrótce jednak skupiła się na prozie. W roku 1904 ukazała się powieść "Lodowe pola", potem "Kobiety" i "Książę". To były utwory utrzymane raczej w klimatach młodopolskich, mające niewiele wspólnego z realnym życiem. Ale to się powoli zmieniało, szczególnie po okresie I wojny światowej. Zainteresowała się psychiką człowieka, przedstawiała obyczaje, uczucia i relacje między ludźmi.

Dwa razy wychodziła za mąż. Pierwszym wybrankiem był Leon Rygier (1875-1948), poeta, publicysta i pedagog. Od razu założyli, że kiedyś mogą zechcieć się rozwieść, więc przeszli na kalwinizm. Małżeństwo faktycznie trwało tylko 5 lat, chociaż formalnie jeszcze przez prawie dekadę byli w związku. Rozwiedli się w 1918 r. Drugi mąż to Jan Jur-Gorzechowski. Był bojownikiem OB PPS, pułkownikiem WP - w okresie międzywojennym dowódcą żandarmerii, potem Straży Granicznej, w końcu został awansowany do stopnia generała. Mieszkali w Warszawie, Wołominie, Kielcach, Krakowie, Grodnie i pod Wilnem. Rozstała się z nim w 1929 roku.

W okresie międzywojennym Nałkowska pracowała dla polskiego rządu, w Biurze Propagandy Zagranicznej. Była też m.in. wiceprezesem polskiego PEN-Clubu, członkiem Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich, posłanką do Krajowej Rady Narodowej i do Sejmu Ustawodawczego. Po II wojnie światowej pracowała w Międzynarodowej Komisji do Badania Zbrodni Hitlerowskiej w Polsce. Była redaktorem tygodnika "Kuźnica".

Efektom jej pracy w Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich był tom wstrząsających opowiadań o ludobójstwie *Medaliony* (1946). Napisała także książkę biograficzną dla młodzieży *Mój ojciec* (1953), wybór *Charaktery dawne i ostatnie* (1948), zbiór esejów i szkiców *Widzenie bliskie i dalekie* (1957). Duże zainteresowanie wzbudziło opublikowanie części jej wspomnień *Dzienniki czasu wojny* (1970-2000). W 1956 wydano *Pisma wybrane* (tom 1-2, 1956).

Na podstawie własnej powieści "*Granica*" współtworzyła scenariusz filmu o tym samym tytule (1938) w reżyserii J. Lejtesa. W 1978 powstała druga wersja ekranowa tej powieści, wg scenariusza J. Hena, w reżyserii J. Rybkowskiego.

Pisarka zmarła 17 grudnia 1954 r. o godzinie 18, z powodu wylewu krwi do mózgu. Ostatnie chwile spędziła w lecznicy przy ul. Emilii Plater. Została pochowana na Cmentarzu Wojskowym na warszawskich Powązkach.

Odnaczenia: Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski (1954, pośmiertnie), Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (1952), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1930), Order Sztandaru Pracy I klasy (1949), Złoty Krzyż Zasługi (1946), Medal 10-lecia Polski Ludowej (1954, pośmiertnie), Złoty "Wawrzyn Akademicki" (1936), Nagroda państwowa I stopnia za całokształt twórczości literackiej w związku z 50-leciem twórczości, Państwowa nagroda literacka – dwukrotnie (1936 za *Granicę*, 1953 za całokształt twórczości), Nagroda miasta Łodzi (1929).

Na cześć pisarki jeden z kraterów na Venus został nazwany Nałkowska. Wiele ulic, szkół i placówek kultury w całej Polsce nosi imię Zofii Nałkowskiej. W Wołominie, w Domu nad Łąkami, jest Muzeum Zofii i Wacława Nałkowskich.

Twórczość

Powieści: *Kobiety* (1906; pierwsza część, *Lodowe pola*, opublikowana została w "Prawdzie" już w 1904), *Księżę* (1907), *Rówieśnice* (1909), *Narcyza* (1911), *Noc podniebna* (1911), *Węże i róże* (1914), *Hrabia Emil* (1920), *Na torfowiskach* – pierwsza, niepełna wersja *Domu nad łąkami* (1922), *Romans Teresy Hennert* (1923), *Dom nad łąkami* (1925), *Choucas* (1927), *Niedobra miłość* (1928), *Granica* (1935), *Niecierpliwci* (1938), *Węzły życia* (1948), *Mój ojciec* (1953).

Dramaty: *Dom kobiet* (1930), *Dzień jego powrotu* (1931), *Renata Słuczańska* (1935).

Zbiory nowel, opowiadań i szkiców: *Koteczka czyli białe tulipany* (1909), *Lustra* (1914), *Między zwierzętami* (1915), *Tajemnice krwi* (1917), *Charaktery* (1922), *Małżeństwo* (1925), *Księga o przyjaciółach* (wraz z M. J. Wielopolską - 1927), *Ściany świata* (1931), *Medaliony* (1946), *Charaktery dawne i ostatnie* (1948), *Widzenie bliskie i dalekie* (1957).

Dzienniki (wyd. Czytelnik, Warszawa; wstęp, opracowanie i przypisy do wszystkich tomów - Hanna Kirchner): "*Dzienniki czasu wojny*" - pisane w latach II wojny światowej (wyd. 1970, wyd. II popr. i uzup. - 1972), Tom 1 - pisane w latach 1899-1905 (1975), Tom 2 - pisane w latach 1909-1917 (1976), Tom 3 - pisane w latach 1918-1929 (1980), Tom 4 - pisane w latach 1930-1939, cz. 1 i 2 (1988), Tom 5 - pisane w latach 1940-1944 (1996), Tom 6 - pisane w latach 1945-1954, cz. 1 i 2 (2000); cz. 3 (2001).